

MENET KÖZBEN

SZERBHORVÁTH GYÖRGY*

Egyetemistatüntetések, blokádok, polgári ellenállás Szerbiában 2024 novemberétől

I. rész

Student Protests, Blockades, Civil Resistance in Serbia from November 2024

Abstract: In Serbia, following the tragedy of November 1, 2024, commemorations were soon followed by protests, then student blockades, further mass demonstrations, and counter-rallies organized by the authorities. By mid-August, violent clashes had already erupted. This study traces the course of these events as they unfolded, presenting the culture of resistance in Serbia, the media landscape, the aims of the protests, the symbols employed, the political and media narratives, and the main actors involved.

KEYWORDS: Serbia, student protests, supporters, government and opposition, narratives, media landscape, symbols

A módszertani nehézségekről

E tanulmány véglegesítésekor, 2025 októberének elején a szerbiai megemlékezések, amelyek tüntetésekre és az intézmények, elsősorban az egyetemek blokádjába fordultak át, a hatalom részéről pedig ellendemonstrációkba és rendőrségi akciókba, letartóztatásokba, sőt fizikai leszámolásokba torkolltak, immár tizenkettődik hónapja tartanak 2024 novembere óta. Egy folyamatban lévő eseménysort

* A szerző szociológus, az ELTE TK Kisebbségkutató Intézet tudományos munkatársa. E-mail: horvath.gyorgy@tk.hu; ORCID: 0000-0003-41628171

értelemszerűen nehezebb értelmezni, mint egy történetet, amelynek viszonylagos vége is meghatározható, ugyanakkor nem tisztünk jóslatokba bocsátkozni.

A tanulmány első részében elsősorban az eseményeket mutatom be és igyekszem értelmezni, illetve a történések hátterét, a médiahelyzetet, az egyetemisták kommunikációját. A *Regio* következő számában részletesebben mutatom majd be a hatalom reakcióját, illetve a külföld hozzáállását. Majd kitérek az egyes támogatói csoportokra – mint például a sportolók és a háborús veteránok –, s áttekintem, hogyan viszonyultak a tüntetésekhez a vajdasági magyarok, azon belül a legerősebb pártjuk, a Vajdasági Magyar Szövetség, illetve más kisebbségek tagjai, mint például a bosnyákok.

Az eseményeket a kezdetektől élénken figyelem. 2024. november 23–24-én jártam Belgrádban, majd 28-án Újvidéken; ekkor még nem igazán érződött a levegőben semmi. Belgrádban békésen zajlott le a futó félmaraton, Újvidéken pedig pár helyen volt látható a tüntetéssorozat szimbólumává vált véres kéz, illetve a felirat („Ruke su vam krvave” – „Véres a kezetek”), bár az újvidéki városházát már kordonnal vették körül, miután a tüntetők piros festékekkel „sorozták” meg az épületet, illetve a járdákra és a központi tér kövezetére a véres kéz szimbólumát festették.¹ A megemlékezés-, majd tüntetéssorozat az újvidéki ellenzéki képviselők letartóztatása után ekkortájt robbant ki.

Jómagam a közép-bácskai Lovćenacra vettem részt 2025 januárjában egy megemlékezésen, majd szülőfalumban, a szomszédos Kishegyesen, amikor 15 percre az utat is blokkoltuk. A következő itteni megemlékezést jómagam szerveztem meg február 14-én, miután egy mezőgazdász barátom javasolta, hogy traktorokkal blokkoljuk a főutcat negyedórára. Utóbb azonban visszakozott, arra hivatkozva, hogy a többi gazda nem akar beszállni a szervezésbe, mert tartanak a (helyi) hatalom bosszújától, például a támogatások megvonásától („itt mindenki ismer mindenkit”). Mégis szerzett egy lovaskocsit, amelyet egy Ausztriában dolgozó utcabelimmel „díszítettünk” fel piros és fehér luftballonokkal az áldozatok emlékére. Mindez meglehetősen érdektelenség mellett zajlott le egy túlnyomórészt magyar faluban, mintegy kéttucatnyi ember jelent meg a demonstráción. Mindeközben a szerbek és montenegróiak lakta Lovćenacra azóta is minden egyes vasárnap 11.45 perckor, amikor is november 1-én lezuhant az újvidéki átlomás előtetője, lezárják a főutat, kezdetben általában 50–80 ember, 2025 nyarán azonban már csak két-három tucatnyian. Mondhatni, az eseményeket résztvevő megfigyelőként is követtem, bár a sikertelen helyi kezdeményezés miatt kevésbé lelkesen és optimistán. A kulturális antropológiában pedig az sem ismeretlen, hogy a megfigyelőt magát mentálisan is megerőlteti az események követése, esetleg ráun. Kezdetben szinte óránként figyeltem a híreket – hisz mindig történt

¹ Minderről lásd riportomat: Szerbhorváth György: Már nem az én városaim – Búcsú Belgrádtól és Újvidéktől. *Élet és Irodalom*, 2025. január 10. <https://www.es.hu/cikk/2025-01-10/szerbhorvath-gyorgy/mar-nem-az-en-varosaim-.html> (Letöltés ideje: 2025. július 31.)

valami –, és noha az események intenzitása legfeljebb nyárra csökkent le valamelyest, magam is már kissé fásultabban követtem az eseményeket, azaz napi három-négy alkalomra csökkentve a hírek átnézését, ami azonban még így is napi egy órát jelent(ett) a korábbi két-három-négy órához képest. Az augusztus közepi összecsapások a tüntetők és a rendőrség közt, az egyetemek megszállása a hatóságok által azonban engem is újra a képernyőkhöz szögezett.

A szerbiai történéseket elsősorban a médiában megjelent hírek – ideértve a közösségeket is – alapján fogom felvázolni. Több ezer cikkről, posztról van szó, ezek egy része tárgyyszerű hír (a hatalom részéről álhír), illetve szakértői véleményekre támaszkodom, az ún. független (ellenzékieknek mondott) online és nyomtatott sajtóból (n1.rs, nova.rs, *Danas*, Peščanik.rs, *Vreme*, Radar.rs, az azóta megszűnt balkans.aljazeera.net, Autonomija.info, Szabad Magyar Szó stb.), de élénken követtem az állami médiát (ún. közszolgálati tévék, mint az RTS és az újvidéki RTV szerb és magyar adásait), illetve a hatalomhoz közel álló kereskedelmi tévék propagandaműsorait (Pink TV, B92 TV, Prva TV) és nyomtatott/online médiájukat (*Informers*, *Kurir*, *Politika*, *Dnevnik*), amelyek a szerb elnök, Aleksandar Vučić kezdetben naponta megtartott, általában legalább egyórás „sajtótájékoztatóit” is élőben közvetítették, illetve mutatták be narratíváját, továbbá kritizálták a tüntetőket, a blokádokat megszervező egyetemistákat, az ellenzéket stb. A helyzet lényegében azóta sem változott, ezek a híradók kötelezően az elnök tevékenységének bemutatásával, nyilatkozatainak idézésével kezdődnek. Ha éppen nem a szerbiai eseményekre reagál, akkor egy gyárlátogatásról, egy beruházás elindításáról, utak stb. megnyitásáról számolnak be, más esetben a környező országokkal vagy a Nyugattal folyó konfliktusokat véleményezi az elnök.

Tehát vélhetően történelmi jelentőségű eseménysorozatról van szó, amelyről adekvát szerbiai vagy nemzetközi szaktanulmányok még értelemszerűen nem születtek.² Pár szöveget már meg lehet találni az interneten angol nyelven is, de ezek például vagy egy-egy tudományosnak mondható lapban megjelenő interjúk,³ vagy személyes hangvételű kulturális antropológiai beszámoló, vagy olyan tanulmány, amely a már korábbi nyugat-balkáni tüntetések történetébe ágyazza be a legújabbakat is.⁴ De se szeri, se száma a neten közvetített (innen is származó)

² Ugyanakkor akár jelzésértékűnek is mondható, hogy a szerbiai *Sociološki pregled (Szociológiai Szemle)* legutóbbi felhívása szerint a 2025/4-es számba a 19. századi szerb szocialistáról, Svetozar Markovićról szóló tanulmányokat. A másik jelentős szakfolyóirat, a *Sociologija* sem foglalkozott a témával mindeddig. A *Nova Srpska Politička Misao [Új Szerb Politikai Gondolat]* honlapján is publicisztikaszintű elemzések találhatók, amelyek azonban az egyetemistákkal, a tiltakozókkal is polemizálnak.

³ Dinić, Ivana: Serbia's New Student Movement: A Conversation with Dubravka Stojanović. *Comparative Southeast European Studies*, 2025; 73(1): 101–114.

⁴ Pollozhani, Lura – Bieber, Florian: Protests for change: mass protests against competitive authoritarian regimes in the Western Balkans. *Third World Quarterly*, 2025; 46:2, 193–214.

Balkán-szakértőkkel folytatott beszélgetéseknek, podcastoknak, konferenciáj eléggő online beszélgetéseknek.

Szerb nyelven megjelent tanulmányra⁵ eddig nem találtam, viszont egy, 2025 novemberére Belgrádba meghirdetett konferenciáról van tudomásom. De, mint jeleztem, megszámlálhatatlan szakértő (szociológusok, politológusok stb., volt és jelenlegi ellenzéki politikusok) ad interjút, ír publicisztikát, elemzést; ezek közül naponta mintegy 10–20-at volt/van érkezésem elolvasni. Érdeklődtem szerb, horvát, szlovén és vajdasági magyar kollégáknál, akik az ex-jugoszláv térség történelmével, jelenével foglalkoznak (szociológusok, politológusok, antropológusok), de azt a választ kaptam, hogy igen, a téma előttük hever, sőt, már az egyetemeken is tárgyalják a diákokkal, de kész munkájuk még nincs. Mindenesre a téma sokakat tart izgalomban tudományos kutatóként is, és bizonyára sok mű születik majd a közeljövőben.

A kép tehát nem lehet teljes, módszertanilag talán a legadekvátabb az lett volna, ha Victor Klemperer *A Harmadik Birodalom nyelve. Egy filológus feljegyzései* c. könyvéhez hasonlóan napi szinten, azaz naplószerűen követem és kommentálok az eseményeket. Ugyanakkor az *Élet és Irodalomban* többször is írtam az eseményekről, és több interjút is adtam.

Mégis, a tíz-tizenegy hónap már bőven elég arra, hogy visszatekintsünk és bemutassuk a történetet, értelmezési keretekkel próbálkozzunk, kiemeljük az eddigi fontos és akár rendhagyó, vagy éppen a szerbiai történelembe illeszkedő jelenségeket, s mindezt részben a hibrid rezsimek vagy az ún. színes forradalmak nemzetközi kontextusba helyezzük.

Az ellenállás hagyománya és kultúrája Szerbiában

A Balkánon élő népek elitjei és maguk az etnikumok, gyakran hagyományos törzsi szövetségben élve (Szerbiában például a kommunisztikus zadruga típusú közösségekben) a nemzetépítés során, illetve az elnyomó nagyhatalmak, elsősorban az Oszmán és a Habsburg Birodalom elleni harcban az ellenállás számos formáját gyakorolták a látszólagos együttműködéstől kezdve az adókerülésen át a fegyveres ellenállásig.⁶ A lázadások végigkísérték a történelmüket, a szerbek önképének mindig is része volt a szabadságszeretet, az idegen uralom elleni harc, a hazafiasság, miközben a szakirodalom is egyetért abban, hogy az autoriter hatalomnak

⁵ Knežević, Aleksandra: An Autoethnographic Account of the Anti-Corruption Student Protests in Serbia 2024/25. *Contemporary Southeastern Europe*, 2025, 12(1), 51–61.

⁶ Egy összefoglaló jellegű tanulmány, amely véletlenül éppen 2025 elején jelent meg: Matić, D. Goran: Pobune, bune, zavere, nemiri i protesti u Srbiji od 1815. do 2006. godine [Lázadások, felkelések, összeesküvések és tüntetések Szerbiában 1815-től 2006-ig]. *Politička revija*, 2025/1. 213–230.

is mindig megvolt a táptalaja, a nép mintegy igényli az erőskezű vezetőt, még ha az uralkodót gyakran saját nemzetbéli ellenfelei ölték is meg (lásd a királygyilkosságokat vagy éppen Zoran Đinđić kormányfő 2003-as meggyilkolását). A győztes Balkán-háborúk és a két világháború fejleményei a szerb önkép egyes elemeit csak megerősítették – a büszke, harcos, patrióta nép kivítva szabadságát és függetlenségét. Mindezt a narratívát a 90-es években a kudarcos háborúk, Koszovó elvesztése, egyes nem szerbiai szerb területek feladása az ellenfél katonai akciói után, a horvátországi, boszniai és koszovói szerbek tömeges elmenekülése csak részben módosította. A jelenlegi, Aleksandar Vučić vezette hatalom például Koszovó elvesztését sem ismeri el, egyes elveszített csatákat pedig – mint a kosarait 1999 tavaszán a koszovói albán csapatok ellen –, nyertesként mutatnak fel, Szerbia egyebekben nemzetközi összeesküvés áldozata, idegen (háttér)hatalmak akarják gyengíteni, miközben az ország a Nyugat és Kelet (elsősorban Oroszország) közt keresné semleges helyét.

Az ellenállás hagyományát egy ideig szintén erősítette a Sztálinnak mondott titói „nem” 1948-tól, Csehszlovákia (látszólagos) támogatása 1968-ban. Még előtte azonban a hivatalos narratíva legfőbb elemévé vált, hogy a szerb(iai) kommunista partizánok vezették győzelemre a népfelszabadító erőket a német megszállás és a szerb csetnik és horvát usztasa kollaboránsok ellen. Ez legfeljebb csak nyomokban igaz, amennyiben a szerbiai szerbeket nézzük, ráadásul éppen a szintén az erdőkre-hegyekre elvonuló szerb csetnikek kollaboráltak a nácikkal, az usztasákkal és a szerb quisling-hatalommal a kommunisták elleni küzdelemre hivatkozva. A nyolcvanas évekig a hivatalos történetírás szintén jelentős szerepet tulajdonított a belgrádi középiskolás és egyetemista ifjúkommunistáknak, akiknek persze szintén volt hatásuk, a következő periódusban pedig múltjuk, s ez a legjobb belépőt jelentette az új szocialista rendszer hatalmi struktúráiba. Később, az 1968-as jugoszláviai diáklázadások, melyeknek központjai Belgrádban és Zágrábban voltak, részben az egykori ifjúkommunisták példájára támaszkodtak. Itt hangsúlyozni kell, hogy ezek a diáklázadások nem rendszerellenes voltak (az első követelések a diákothonokkal és menzákkal voltak kapcsolatosak, utóbb került elő a rendszert működtető technokrata, bürokrata kommunista elit kritizálása), mint a nyugati 68-asok. Itt a diákok valójában balról előzték a begyőpösödettnek tekintett kommunistákat és amint Tito kiállt mellettük, a tüntetéshullámnak vége szakadt. De kiemelhetjük azt is, hogy az ún. önigazgató szocializmusnak volt némi emancipatorikus jellege és eredménye is, bár teljes kudarcba, gazdasági összeomláshoz vezetett, és már a hetvenes évek óta nagyobb munkássztrájkok törtek ki, amelyek a nyolcvanas években mondhatni mindennaposakká váltak. Az 1988-as ún. újvidéki joghurtforradalom, illetve az „antibürokratikus forradalom”, amely Slobodan Milošević teljhatalmát hozta magával, ugyan kvázi alulról szerveződött, de utóbb kiderült, hogy a szerb pártelnök mögött felsorakozó (új) elit és titkosszolgálat állt mögötte,

a munkásokat, majd később másutt a diákok, közszolgák stb. többségét egyszerűen kivezényelték a „támogató mítingekre”.

Jugoszlávia szétesésének folyamatából szintén az alulról jövőnek tűnő lázadások emelhetők ki. Utalhatunk a koszovói albánok 1968-as és 1981-es lázadásaira is – utóbbiak szintén az egyetemről indultak ki –, amiket aztán a jugoszláv-szerb rendszer vert le erőszakkal, vagy a horvátországi szerbek ún. rönkforradalmára 1990-ben (amikor a szerb többségű településeken elfoglalták a helyi rendőrségi épületeket, a polgárok fegyveresen zárták le az utakat stb.), amelyről kiderült, hogy nem spontán jellegű volt, hanem szintén a szerb titkosszolgálat állt mögötte Slobodan Milošević Nagy-Szerbia projektjét támogatva.

1991. március 9-én került sor a többpártrendszerű Szerbia első nagy demonstrációjára, amelyet a legerősebb ellenzéki párt, a Szerb Megújodási Mozgalom vezetett, és többek közt a szerbiai állami tévé épületét (amit TV-Bastille-nak neveztek el) akarták bevenni. A tüntetést a hadsereg tankjaival verette le Milošević. A háborúellenes megmozdulások 1991-ben indultak el (így a kisebb magyar falvakban is), ezek azonban nem voltak tömegesek. Majd 1991–1992-ben újabb egyetemista tüntetésekre került sor. Érdekes, hogy a nemzetközi szankciók bevezetése után, a teljes nyomor időszakában, azaz 1992 és 1995 között nem volt jelentősebb tüntetéshullám, úgy tűnik, a többség egyszerűen a túléléssel foglalkozott, és a mindennapi életben a rendőrségi represszió is olykor brutális lett, nem beszélve a szabadcsapatok szerepéről és a maffiáról, melyek az állammal szövetkeztek, illetve amelyeket éppen a titkosszolgálat tartott kontroll alatt. Ám 1996. november 17-étől, miután az ellenzéki összefogás az olyan nagyvárosokban is megnyerte az önkormányzati választásokat, mint Belgrád és Újvidék, három hónapig, azaz februárig tartó tüntetéshullám söpört végig főleg e településeken, és februárban végül a hatalom elfogadta az eredményeket (ekkor lett Belgrád polgármestere Zoran Đinđić). Az elsősorban egyetemista vezetők által szervezett tüntetések hatására egyesült az ellenzék nagyobb része, és az egyetemisták mozgalmából nőtt ki az Otpor (Ellenállás), amely világhírűvé vált, jellegzetes szimbólumával, az összeszorított ököllel. Az Otport az jellemezte, hogy nem volt konkrét vezetője, az egyes csoportokat úgy koordinálták, hogy ha a hatalom le is csapott volna rájuk – ami gyakran megtörtént (verés, bebörtönzés stb.) –, ne lehessen felszámolni a hivatalosan be sem jegyzett, civilnek mondott szervezetet, amely valójában még szinte internet nélkül építette fel a hálózati típusú ellenállást. Az Otpor külföldről is kapott logisztikai és pénzügyi támogatást, ami miatt a rendszer hazaárulással, a szerb nemzeti érdekek feladásával stb. vádolta őket.⁷

⁷ Mindennek természetesen hatalmas szakirodalma van. Az 1996/97-es tüntetésekről és az Otporról lásd pl. ezt az angol nyelvű tanulmányt: Prosic-Dvornic, Mirjana: *The Topsy Turvy Days Were There Again: Student and Civil Protest in Belgrade and Serbia, 1996/1997. The Anthropology of East European Review*, 2002/1. <https://scholarworks.iu.edu/journals/index.php/aeer/article/view/691/784> (Letöltés ideje: 2025. június 8.)

Majd következett 2000. október 5-e, miután részben az Otpor által egységes szövetségbe kényszerített ellenzék jelöltje megnyerte az elnökválasztást, ám Vojislav Koštunica győzelmét Milošević csak a tüntetések nyomására ismerte el. Október 5-ét sokáig forradalomnak tekintették, hisz a nép felgyújtotta a szkupstina épületét is, és Szerbia szinte összes településéről érkeztek az emberek Belgrádba. Utóbb derült ki, hogy döntőnek bizonyult az ellenzék vezetőjének, Zoran Đinđićnek és a titkosszolgálatok speciális alakulatának, a korábban a harctereken háborús bűnöket is elkövető pirossapkások vezetőjének, Milorad Ulemek Legijának az alkuja, miután elterjedt a hír, sem a hadsereg, sem a rendőrség nem fogja támogatni az elnököt a tömeg ellenében. Később aztán éppen Legija szervezte meg Đinđić kormányfő meggyilkolását.

Ezután viszonylag nyugodtabb időszak következett, bár akadtak sztrájkok (szociális jellegűek, így például igen sokszor a pedagógusoké vagy a mezőgazdászoké), demonstrációk (például a háborús veteránok követelték elmaradt járandóságukat). Idővel a demokratikus koalíció erodálódott, ellenzéke szerint korrumpálódott, így térhetett vissza a hatalomba Aleksandar Vučić 2012-től a társadalom egy része által is rehabilitált szocialistákkal és egyes nemzeti radikális erőkkal együtt. A parlamentben, ha nem is mindig kétharmados, de kényelmes többségük lett (Szerbiában az alkotmánymódosításhoz és a sarkalatos törvényekhez sem kell kétharmad), szinte az összes önkormányzatban is megszerezték a hatalmat, kiépítették saját médiarendszerüket az állami média elfoglalása mellett, folyamatosan építve le a többi hatalmi ágat, így a bíróságok függetlenségét is. Vučić retorikailag az EU-ba való belépés mellett kampányolt; mindez inkább a külföldi befektetőknek szólt. Egyfajta hibrid rezsim alakult ki a lakosság szegényebb, vidéki, iskolázatlanabb, idősebb részének folyamatos támogatásával. A választások úgymond szabadok, de a média manipulálása, a propaganda egyre inkább tetten érhetővé vált, ahogy a nepotizmus és a korrupció is, és a Szerb Haladó Pártban vagy más szövetséges pártban (így a Vajdasági Magyar Szövetségben) való párttagság vagy társutasság vált a karrier alapjává. A demokratikus alapjogok vagy éppen a média helyzetét az EU vagy a nemzetközi szervezetek legfeljebb csak az utóbbi években észrevételezték, mert Szerbiát – az elnök narratívájának megfelelően – a nyugat-balkáni béke garanciájának tekintik. Egyébként úgy tűnt, hogy az Alkotmány szerint főleg protokolláris funkcióval rendelkező elnök hatalma teljesen bebetonozódott. A számos botrány (a maffiával való kapcsolatok, a korrupció, a családtagok gazdagodása stb.) ellenére Vučić támogatottsága a választások teljes szabadságának megkérdőjelezhetősége mellett igen stabil maradt – legalábbis az újvidéki tragédiáig –, a társadalom (relatív szavazó)többségének, mint mindig, most is igénye van egy erőskezű, autoriter vezérre, aki megvédi őket az idegenek támadásaitól (például az afrikai és ázsiai menekültektől) és biztosítja a minimális szociális biztonságot.

Ugyanakkor az események kapcsán külföldi elemzők is használják már azt a narratívát, miszerint az államot rabul ejtette (state capture) az uralkodó párt. Tehát

a hatalmi párt(ok) emberei foglalják el az intézményeket, így a közsférában is (a bíróságoktól kezdve a tanügyön át akár az egészségügyi vezetői pozícióig, nem beszélve az egyes hatalmi szintekig), a legvégső határig építve fel a patrónus-kliens viszonyrendszert, ahol a legtöbb és legfontosabb döntést az egyszemélyi vezetés, azaz az elnök hozza meg.⁸ A 2020-as járvány azonban már több elégedetlenségi hullámot hozott, bevezették a rendkívüli állapotot, ami miatt zúgolódtak például a diákotthonok lakói, általában a vírustagadók és az oltásellenesek (ekkor futott fel itt is a tudományellenesség), de megjelentek a hatalmat támogató ellentüntetők is. Az ellenzéki pártok is próbálkoztak, de különösebb tömegtámogatás nélkül. Eközben markánssá váltak az ökológiai jellegű tüntetések, korábban a természetvédelmi területeken létrehozandó mini vízerőművek miatt, majd 2021-től – amikor kiderült, a kormány lakott, illetve megművelt területeket is átengedne külföldi érdekcsoportoknak a lítium és más ritkafémek kibányászására – bontakozott ki nagyobb tiltakozáshullám (Rio Tinto-botrány). A 2010-es évek végétől ellenzéki mozgalmak is kialakultak (például Egy az ötmillióból), hosszabb ideig sztrájkoltak az ügyvédek, mások a Pride ellen tiltakoztak; az önkormányzati választások újabb elcsalása miatt fizikai összecsapásra is sor került Belgrádban 2023 végén. A társadalmat szintén megrázta a 2023. május 3-i belgrádi általános iskolai mészárlás, amelyben egy általános iskolai diák kilenc személyt, tanuló társait, tanárát ölte meg, és a másnapi, Belgrád-közelí ámokfutásos tömeggyilkosság nyolc halálos áldozattal, de e tiltakozások a hatalmat különösebben ismét nem rendítették meg. Emellett megemlíthetjük, hogy akadtak sztrájkok a gyárakban is a munkakörülmények és a bérek miatt, a mezőgazdászok számtalan esetben zárták el az utakat traktorjaikkal, de ezek az akciók egyfelől főleg a saját (anyagi) érdekeiket szolgálták, másrészt a társadalmi szolidaritás sem jelent meg, akárcsak a gyakori pedagógussztrájkok esetében sem.

És akkor következett 2024. november elseje.

Megemlékezések, tüntetések, blokádok

2024. november elsején leomlott a (kvázi) felújítás után kétszer is átadott újvidéki vasútállomás előtetője 14 ember halálát okozva, majd még ketten később a kórházban hunytak el. A megdöbbenést csendes megemlékezések sora követte, ezeknek még nem volt tüntetésjellege. Az elnök szerint az előtetőt nem is rekonstruálták (mint kiderült, már ez sem volt igaz), és az első napokban felelősök sem akadtak,

⁸ Ezt az írást azért emeljük ki, mert összefoglalja a szerbiai tüntetéssorozatok előzményeit is: Trpkovic, Mina – Stühlen, Christin: *Uprisings in Serbia. Struggle(s) against a resilient regime*. PRIF Spotlight, 2, Frankfurt/M, 2025. DOI: 10.48809/prifspot2502 https://blog.prif.org/2025/03/21/uprisings-in-serbia-struggles-against-a-resilient-regime/?utm_source=chatgpt.com (Letöltés ideje: 2025. július 2.)

senkit sem tartóztattak le. A korrupció kérdése rögtön felmerült, annál is inkább, hisz mindennapos probléma volt addig is.

November 5-én ugyan lemondott Goran Vesić építésügyi miniszter, de az Újvidéken ekkor már tüntetők ezzel nem elégedtek meg, a városháza elé vonulva követelték mások, így a polgármester felelősségre vonását is – piros festékkel dobálták meg a városházát, szennyvizet öntöttek eléje az utcán (valójában csapvizet). Az épületbe behatolni kívánó embereket a rendőrség könnygázzal zavarta szét. 11-én parlamenti képviselők tiltakoztak Belgrádban, s ekkor sétáltak először a polgárok – a séták váltak a blokádok mellett a tüntetések bevett formáivá (akárcsak 1996/97-ben és később). 21-én tartóztattak le tucatszámú embert, így Vesićet is (akit akkor hamar szabadon bocsátottak, majd újra letartóztatták, bár egy kórházban húzta meg magát állítólag súlyos betegséggel). 22-én a belgrádi Színművészeti Kar diákjai és tanárai bejelentett eseményen emlékeztek meg az elhunytakról. A rendőrség azonban nem biztosította a helyszínt, sőt, megtámadták őket, többek közt a hatalmi párt tagjai is. Ez az esemény tekinthető a robbanáspontnak, s 25-én a kar egyetemistái már plénumot tartottak, melyen a jelenlévő egyetemisták többségének szavazataival döntöttek, elsőként azt követelve, hogy a rendőrség vonja felelősségre az őket bántalmazókat. Decembertől egyre több egyetem számos kara csatlakozott hozzájuk, többnyire a tudományos-egyetemi tanácsok támogatásával. A plénum lett a gyűlések bevett formája.

Vučić ezekre úgy reagált, hogy Kobra nevezetű speciális egységeinek tagjai 6–7 másodperc alatt szétzavarnák őket, az egyetemistákat pedig a professzoraik manipulálják. Mindezt széleskörűen nevelték ki, de érzékelhetővé vált, hogy a diákok a hatalomtól milyen reakcióra számíthatnak, megértésre (nem) várhatnak. Az egyetemek előtt vagy a városi közlekedési csomópontok blokádjainál olykor huligánok jelentek meg, erre volt válasz az első nagyobb belgrádi tüntetés december 24-én az egyik belgrádi központi téren, a Slavijánál.

Innentől kezdve már lehetetlen lenne felvázolni az események menetét, amennyiben több száz településen emlékeztek, gyülekeztek az emberek. Kezdetben ez még követhető volt egyes honlapokon, mint például a javniskupovi.com-on, amely azonban február óta már nem közöl adatokat. Egy március végi összesítés szerint legalább 400 településen tartottak megemlékezést, tüntetést – a nagyobb városokban persze szinte naponta voltak megmozdulások –, miközben Szerbiában 6158 település van (ezek jó része persze gyakran minimális létszámú falu, illetve ebből 193-at tart városnak a törvény).⁹ 54-nek van 10 ezernél több lakosa, ebből 12 tekinthető nagyvárosnak 100 ezer fölötti lakossal, vagyis bizonyosan állítható, hogy a tüntetések országsszerte zajlottak, földrajzi sajátosság nem figyelhető meg – az albánok és a magyarok lakta régióra külön ki fogunk térni. A legnagyobb tüntetések

⁹ Члан 5. Закона о територијалној организацији Републике Србије. (Törvény Szerbia Köztársaság területi szerveződéséről, 5. szakasz.)

kapcsán még a 300 ezres számot is emlegették. (A számháború végig folyt, mert a hatalom is szervezett ellendemonstrációkat, ám azokra napidíjért, busszal is szállították a gyakran erre kényszerített embereket, akik főleg a közszolgálatokból érkeztek. Az utóbbiak esetében, amennyiben a közszolga nem jelent meg az ellentüntetésen, gyakorivá vált az elbocsátás, bár ennek mértéke nehezen becsülhető meg.) A többnapos tûrak során gyaloglókat, biciklizőket köszöntők számát is lehetetlen fölmérni, ahogyan a folyamatosan az egyetemeket blokád alatt tartókét (itt persze pár ezer emberről beszélhetünk) vagy a sztrájkoló középiskolásokét is. Ha azt állítjuk, legalább egymillió ember minimum egy tüntetésen valamilyen formában részt vett, biztosan nem túlozunk, ez az ott állandóan élő lakosság 15–20 százaléka is lehet. Ezzel együtt a hatalomnak a felmérések szerint még mindig van egy masszív, kb. 40%-os biztos szavazótábor, ami az ország összlakosságának szintén 15–20%-át jelentheti, így összességében egy teljesen megosztott társadalomról beszélhetünk.

A településlista egyszerre volt dicsőség- és szegyenlista, illetve a közösségi médiában is számtalan poszt foglalkozott azzal, hol volt vagy hol nem volt megemlékezés vagy tüntetés. A legnagyobb tüntetések március 15-én és június 28-án (Vidovdankor, azaz Vid napján, az 1389-es rigómezei csata évfordulóján) voltak, egyes becslések a 300 ezres számig is elmentek, de akadt többnapos tüntetéssorozat is például Újvidéken. A hatalom erre jellemző módon ellentüntetésekkel reagált, vidékre buszoztatva a fizetett „híveket”, de ezek aránya jócskán alatta maradt az előbbiekének. Nem volt ugyan minden településen megemlékezés vagy tüntetés, de nehéz tipológiát alkotni. Akadtak kisebb vajdasági helységek, ahol a (szerb) lakosság többsége is összegyűlt, másutt viszont sehol. Egyes települések az élen jártak úgy a rendszerességet, mint a létszámot tekintve. Jelzésértékű a szülőhelyemet is magában foglaló Kishegyes község, amely három települést foglal össze: a magyar többségű Kishegyesen háromszor volt megemlékezés és útblokád, a szerb és montenegrói Lovćenacón minden vasárnap az eddigi egy éven át, a vegyes, magyarok, szerbek és montenegróiak által lakott Bácsfeketehegyen pedig csak egyszer.

Az egyetemisták közzétették követeléseiket is, ezek a felelősségre vonásra, a dokumentumok nyilvánosságra hozatalára vonatkoztak, továbbá a letartóztatott diáktársaik – hisz már ilyesmi is történt – szabadon engedését, illetve az oktatásra vonatkozó támogatás 20 százalékos növelését követelték (a hatalom erre mondta, hogy lám, csak a pénz érdekli őket). Miután március 15-én Belgrádban hangágyút vetettek be a tüntetők ellen – ezt a kormány mindmáig tagadja –, ennek kivizsgálását is programjukba vették. Alapvető követelésük a nyilvánosságban pedig az volt, hogy az intézmények végezzék a dolgukat, azaz legyen jogállam, tartsák be a törvényeket, s azt hangoztatták, hogy Aleksandar Vučić az Alkotmány értelmében „nem illetékes” ezekbe a kérdésekben – utalván arra, hogy az elnöki jogkör Szerbiában formális-reprezentatív, a valódi hatalom a törvényhozás és a kormány kezében van, illetve kellene hogy legyen. A „mindennapokban” az egyetemisták

követelése – amelyeket a feliratokon olvashattunk vagy a médiában mondtak el – jellemzően az, hogy olyan országot akarnak, amely a törvények alapján, normálisan működik, és ami igen fontossá vált: azért küzdenek, hogy ne kelljen elhagyniuk az országot, mint az előző generációknak (amelyek tagjai pedig azt hangoztatják, hogy azért is támogatják a tüntetőket, gyermekeiket, mert noha ők egykor tüntettek, nem vitték végig harcukat...)

Áprilisig az egyetemisták határozottan távol tartották magukat a politikai pártoktól, és a nyilvánosságban a szakértői kormány ötlete merült fel. Ezt részben támogatták az egyetemisták is, de konkrét lépést május elején tettek, amikor már előrehozott választásokat követeltek. A közvéleménykutatások – így a megbízhatónak tekinthető CRTA nevű civil szervezeté – már decemberben azt mutatták, hogy a választadók háromötöde támogatja őket, ez decembertől áprilisra minimálisan csökkent, 61-ről 59 százalékra, az őket nem támogatók aránya pedig 35-ről 36 százalékra nőtt.¹⁰ Miután az egyetemisták bejelentették, az előrehozott választásokon listát állítanak – „a professzorok, munkások, mezőgazdászok szakértői listája az egyetemisták által támogatva” –, melyen egyetemisták nem is szerepelhetnének, sem pedig az ellenzéki pártok képviselői, a Sprint Insight júliusi felmérése szerint a választadók 54,8 százaléka szavazna rájuk (a szerbiai választásokon csak listák indulnak, tehát egy ilyen arány biztos győzelmet jelentene és abszolút többséget a parlamentben), míg Vučić listájára 42,1 százalékuk (ha csak e két lista indulna). Ha indulna ellenzéki pártok által összeállított lista is, az 10,2 százalékot kapna, ekkor az egyetemistákra a választók 45,9 százalékuk szavazna, míg Vučićre 41,4 százalékuk. A rezsिम, illetve az elnök támogatottságának csökkenését más adatok is alátámasztják.

A helyzetről egyébként kb. havonta írtam az *Élet és Irodalom* hasábjain, több interjút is adtam. Ezekben mindig hangsúlyoztam, hogy lehetetlen előre látni bármit is, tekintve a hatalom reakcióit, amely a kezdeti verbálisan támadó, majd rendőrségi brutalitással ötvöződő hullámokban csapódott le, sőt, a hatalmi párt emberei vagy fizetett verőlegények is meg támadtak egyetemista aktivistákat. Gyakorlatilag úgy tűnt a félóránként érkező újabb hírek alapján, hogy bármi megtörténhet. A sajtóban, a közösségi médiában és a személyes beszélgetésekben is érezhető volt az óriási kilengés az optimizmus és a pesszimizmus között, realistának lenni a mai napig szinte lehetetlen. A hatalom és követői újra és újra azt állítják, a mozgalom kifulladás, míg a másik oldalon gyakran hallható, hogy Vučićnek és rezsिमjének „vége”. E sorok írásakor, 2025 szeptemberének közepén úgy tűnik, egyik prognózis sem állja meg a helyét, és inkább egy sajátos patthelyzetnek vagyunk szemtanúi.

Januártól azonban csatlakoztak a blokádokhoz, sétákhoz, tüntetésekhez a középiskolások és más társadalmi csoportok is, így a földművesek, a bájkerék (motorosok csoportjai), a háborús veteránok, a bírók, ügyészek stb., bár az általános

¹⁰ CRTA: Attitudes of Serbian Citizens. Public Opinion Poll. April 2025. https://cрта.rs/en/growing-public-discontent-with-the-government-majority-support-for-students/?utm_source=chatgpt.com (Letöltés ideje: 2025. május 5.)

sztrájk részben sikertelen maradt (noha például látványosan sok kávézó, vendéglő és pékség zárt be január 24-én). Január 28-án lemondott az újvidéki polgármester, de helyébe is Vučić hű embere került. Tavasszal rengeteg sétára került sor, de immár nem csak az egyes településeken, hanem többnapos egyetemista marsokra is (Újvidék, Belgrád, Kragujevac, Niš városaiból indulva, de a kisebb települések közt is számos ilyen séta zajlott le), mondhatni, fél Szerbia lábon volt. Az egyetemisták elbicikliztek Brüsszelbe, majd elsétáltak Strasbourgba, egyes külföldi városokban, mint Budapesten vagy egyes horvátországi, ausztriai, németországi településeken relatíve nagy médiaérdeklődés mellett.

A feszültség azonban nem csökken(t), mindezt tetézték azok, akik autókkel behajtottak az egyetemistákba – azóta a szerb elnök éppen azoknak ad kegyelmet (noha ez jogilag nem lehetséges, hisz még el sincsenek ítélve jogerősen), akik szándékosan tettek ilyet, ezzel csak újra kihívva a tüntetők elégedetlenségét. A polgárok is szervezkedtek az egyetemisták mellett az ún. „polgári gyűléseken”. A régi időket idézte az állami tévé épületének körbezárása, blokádja is, amire a hatalom újra arrogánsan reagált, külföldről szervezett puccsot is emlegetve. Az elnök és hívei egyébként olykor sejtették, vagy éppen kimondták, hogy az egyetemisták „színes forradalmát” külföldről pénzelik, de az allúzió inkább homályban maradt – noha többnyire a Nyugatra utalgattak (miközben az USA és az EU-tagállamok alig reagáltak az eseményekre), vagy még abszurdabb módon Horvátországra vagy arra célozgatva, hogy mindez az albánok érdekeit szolgálja. Az elvileg érintett nyugati államok nem reagáltak ezekre a vádakra (miközben az ifjabb Donald Trump Belgrádban üzletelt, ahogyan a lítium- és egyéb bányák lehetséges feltárásáról folyó tárgyalások sem szűntek meg Németországgal és más nyugati államokkal). Természetesen azt is emlegették, hogy itt háttérhatalmak dolgoznak, vagy valamiféle nyugati mélyállam.

Az efféle összeesküvés-elméletek szajkózása megszokott a szerb hatalompárti nyilvánosságban, és a populista lózungok elsősorban saját táboruknak szólnak, ahogyan az az ilyen autoriter rezsimekben megszokott. 2025. március 19-én lemondott a kormányfő, Miloš Vučević, az elnök hű embere, aki azonban az uralkodó Szerb Haladó Párt elnöke maradt. Mindez csak kozmetikázásnak tűnt a demonstrálók szemében, amit csak megerősített, hogy helyébe egy addig a közéletben ismeretlen orvosprofesszor, Đuro Macut került, igaz, az elnök által indított újabb politikai mozgalomnak már tagja volt. Súlytalansága nyilvánvaló „akadémiai” emberként érzékelhetően azt a feladatot kapta, hogy szerelje le az egyetemisták mellett kiálló professzorokat (elsősorban a belgrádi egyetem dékánját), s ezáltal magát a mozgalmat.

A hatalom indulatosságát jelzi, hogy amikor augusztus elsején újabb tucatnyi érintett ellen emeltek vádat, illetve tartóztattak le az újvidéki tragédia miatt, magukat a bírókat és az ügyészeket vádolta meg Vučić államcsínnyel.

Médiahelyzet

A mainstream szerbiai nyilvánosság közszolgálati része teljes mértékben a hatalom ellenőrzése alatt áll, akárcsak a legnagyobb, országos lefedettségű tévék (márpedig Szerbiában a lakosság leginkább rezsimpárti része – az iskolázatlanabbak, a vidékiek, az idősebbek – főleg ebből tájékozódnak). A közszolgálati adók közül talán viszonylag kiegyensúlyozottnak a Vajdasági Rádió-Televízió magyar adásai számítanak. A pár független (a hatalom szerint az ellenzékét kiszolgáló, külföldről is támogatott) tévécsatornának (Nova, n1) nincs országos lefedettsége, újabban a hatalom pedig ezek tulajdonosi struktúrájába is bele akar nyúlni. A helyzetet legjobban az írja le, mint már említettük, hogy a híradók az elnök tevékenységének bemutatásával, elmondott véleményének idézésével kezdődnek. Rengeteg, akár egyórás interjút ad (főleg a legnézettebb kereskedelmi adón, a Pinken), s a válság kezdetekor szinte naponta tartott legalább egyórás sajtótájékoztatót (ahol, ha kérdezhetek is, ezt csak a rezsimhű újságírók teheték meg), amit gyakran a legtöbb csatorna élőben közvetített (jómagam a rendelkezésre álló csatornák közül akár öt-haton is láthatom ezeket – RTS, Pink, B92, Prva, Happy, olykor az RTV1). A közszolgálati adón olykor megjelenik az ellenzék véleménye, esetleg meghívják képviselőiket egy-egy műsorba – vagy negatív kontextusban szerepelnek, illetve reagál rájuk a hatalom képviselője –, de a kereskedelmi adók műsoraiból hiányoznak. Ezek többórás reggeli élő műsoraiban többnyire ugyanaz az egy-két tucatszámú, hatalomközeli „szakértő” véleményezi az eseményeket az újságírók asszisztálása, sőt hergelése mellett, olykor primitív nyelvezettel. De az államfő személyi kultuszának építése, szerepének magasztalása sem maradhat el. A leghíresebb ilyen műsorvezető Jovana Jeremić a Pinken, akinek a megjelenése leginkább az esztrádenekesnőékét idézi (dekoltázs, miniszoknya, magassarkú cipő, szókített haj, megnagyobbított ajkak). Mindezt azért kell megjegyezni, mert itt érhető tetten leginkább a politikai élet bulvárosítása, az a populizmus, amellyel a hívek, a választók elérhetők.

A Magyar Nemzeti Tanács, így a Vajdasági Magyar Szövetség rádió-televíziója, a Pannon RTV is a hatalom narratíváját követi, bár nem bulvárosítva, és olykor inkább az az igyekezet érződik, hogy alig foglalkozzanak az eseményekkel (akárcsak az egyedüli napilapban, a *Magyar Szóban*).

A nyomtatott sajtó terén sem sokkal jobb a helyzet, pedig Szerbiában még relatíve, a kávéházi kultúrához kapcsolódóan, több országos napilap jelenik meg, mint például Magyarországon. A nagyobb városokban pedig tudni lehet, hogy egyes kávézók a tüntetéspártiak kedvelt gyülekezőhelyei (Újvidéken például a több támadást megért, többször fasiszta-náci jelképekkel legraffittizett Crni ovan/Fekete birka, míg más helyeken a hatalmi párt emberei ücsörögnek).¹¹ Két-három ellenzéki

¹¹ Nacističke parole na antifašističkom kaficu Crni ovan. *Autonomija*, 2025. augusztus 8. <https://autonomija.info/nacisticke-parole-na-antifasistickom-kaficu-crni-ovan-foto/> (Letöltés ideje: 2025. augusztus 8.)

lap (*Nova, Danas*) mellett a legolvasottabb a *Blic*, amely igyekszik neutrálisnak látszódni – bár itt a semlegesség éppenséggel inkább hatalompártiságnak mondható –, minthogy a svájci Ringier AG a tulajdonosa. Az interneten viszont más a helyzet, itt a legolvasottabbá a hírportálok közül az n1 vált, amely már csak részben tartozik Dragan Šolak érdekltségébe (a tulajdonos a luxemburgi United Group), akit mint az egyik leggazdagabb szerbet a rezsím oligarchának tart és az ellenzék pénzelőjének. Szeptember elején újabb hajszát indítottak ellene, illetve a tulajdonost/kiadót zsarolja-támadja a hatalom.

Ma már abban sincs semmi meglepő, hogy a kommunikáció, a tájékoztatás és a tájékozódás, illetve a véleménycsere legfőbb színhelye a közösségi média lett, így a hatalom által fenntartott médiasötétségben csak a lakosság egy része tartható. Különösen az egyetemistákra érvényes, hogy a mainstream médiát nem követik, abban alig jelennek meg képviselőik (ezt kezdetben igen szigorúan szabályozták is a plénumok révén, ti. kijelölték, ki nyilatkozhat). A közösségi médiában a kakofónia uralkodik, de érthető módon e sorok írója is egyfajta buborékba került, és abban élt, zömében az ellenzéki, illetve tüntetéspárti posztok stb. kerülnek elé. Az egyetemisták, az őket támogató polgári csoportok kommunikációja tehát jellegzetesen hálózati, amit a hatalom fizetett trolljai is csak támadni tudnak, de megszüntetni nem.

A szituáció kitermelte a maga sajátos, új celebjeit, mediaszemélyiségeit, így az egykori radikálisan hatalompárti Nemanja Šarović ért el milliós nézettséget riportjaival – saját helyi tévéjének színeiben, de az interneten –, úgy, hogy provokatívan mutatta be az ellentüntetőket, gyakran a személyiségi jogokat is megsértve figurázta ki tudatlanságukat („mi ellen is tüntetnek?”). A hatalom számára ez különösen azért vált irritálónak, mert Šarović a hatalmi körökben bennfentes volt, konzervatív és orosz-párti politikus, aki populista módon, az ő kommunikációjukat másolva, a hivatalos és ellenőrzött csatornákon kívül érte el valójában Vučićék célközönségét is.¹²

A média hatását bizarr módon jellemzi egy eset, amikor január 24-én a niši egyetem BTK-jának dékánját, Natalija Jovanovićot – aki támogatta az egyetemistákat – megkéselte egy nyugdíjas nő. A tárgyaláson azzal védekezett, hogy azért vitt magával kést, mert felizgatták a hírek. Jellemzően a rezsimpárti Informatort és Pinket nézte, ezek hatása alatt állt (a tárgyalás idején gyermekei elmondták, hogy korábban kérték, ne nézze ezeket a csatornákat). Egyébként az augusztus közepi erőszakos, véres összecsapásokat a Pink közvetítette esténként órákon át kommentátorai bevonásával, igen hamis módon mutatva be az eseményeket, mindenért a tüntetőket téve felelőssé – a rendőri erőszak képei viszont csak a közösségi és a független médiában jelentek meg.

¹² Slavković, Stefan: REM, Nemanja Šarović i studenti na mrežama – tri medijske tačke koje oblikuju proteste. *Radar*, 2025. július 14. <https://radar.nova.rs/video/radar-forum/radar-forum-radina-vucetic-ana-martinoli/> (Letöltés ideje: 2025. július 15.)

Az egyetemisták szervezettsége, „ideológiája” és kommunikációja

Adta magát, hogy az egyetemfogalások, a blokádok, a séták az előző generációk tagjainak fejében 1968-at, a középkorúak esetében pedig a 90-es éveket, 2000-et, illetve az Otpor mozgalmat idézték, mondhatni teljes joggal.¹³ Erre rögtön ráerősített az első jelkép, a piros/vörös véres kéz lenyomata, amely az Otpor fekete-fehér öklére emlékeztetett, legalábbis annyiban, hogy ez szintén mindenütt gyorsan megjelent és világos üzenete volt. Az egyetemisták szervezetileg (lásd a decentralizált hálózatiságot) pedig az Otport másolják, amennyiben nincs egységes vezetőségük, és főleg vezetőjük – ami az Otpornál mindaddig működött is, amíg az ellenzéklet egységessé kovácsolva (bár az Otpor jelentőségéről megoszlanak a vélemények, noha az kétségtelen volt) az győzelemre jutott, azaz megbukott a Milošević-rezsim, ami az elsődleges és valójában egyedüli céljuk volt. (Az Otpor listája csúfosan megbukott a választásokon, amikor 2003-ban először és utoljára elindultak azon.) Az, hogy nincs vezetés, és csak egyes emberek állnak kontaktusban kis csoportokban, ugyan a maffia felépítését is idézhetné, de itt egyszerűen arról volt szó, hogy ily módon a hatalom legfeljebb egyes egyetemistákat, illetve az egyes karokon blokádolók kis csoportját tudta volna meggátolni (ez szeptemberben néhány helyen már sikerült), de az egészet felszámolni nem. A plénúmok külön-külön döntöttek, majd különféle módokon egyeztettek más egyetemi központokkal, karokkal a nagyobb tüntetések kapcsán, de mindegyik igyekezett megőrizni saját autonómiáját. A médiában is csak saját nevükben nyilatkoztak az arra kiválasztottak.

Arra is kórosan ügyeltek, hogy sem politikai pártok ne csatlakozhassanak hozzájuk – a tüntetéseken stb. csak nagy ritkán bukkant fel, majd tűnt el egy-egy pártzászló vagy szimbólum –, mivel az ellenzékiek is megosztottak, nagyon heterogének, és a támogatottságuk mértéke is igen változó, koalícióik a leginkább gyorsan felbomlanak. Az egyetemisták követeléseit tehát a vasúti tragédiához, a korrupcióhoz, a felelősségre vonáshoz kapcsolódtak, illetve a jogállam megteremtéséhez, az intézmények működéséhez. Alapvetően inkább a hazafiasságra apelláltak, amennyiben ez az ő hazájuk, itt akarnak tanulni és dolgozni, nem akarnak külföldre menni, mint ahogy az előző generációk tagjai közül oly sokan emigrálni kényszerültek. Ugyan megjelentek nacionalista szimbólumok (különösen a rigómezei csata emléknapján tartott tüntetésen, június 28-án, amikor az elemzők úgy vélték, hogy mindez nacionalizmusba csap át),¹⁴ de általában a szerb zászlót lobogtatták, vagy a „Srbija, Srbija!” szavakat skandálták, akár egy focimeccsen, illetve olykor

¹³ Az egykori otporosok véleményéről lásd: Stojanović, Jovana: Raširila se pesnica i otpor je ponovo tu – akteri nekadašnjih demonstracija o protestu nove generacije. *Mediareform.rs*, 2025. január 25. <https://mediareform.rs/rasirila-se-pesnica-i-otpor-je-ponovo-tu-akteri-nekadasnjih-demonstracija-o-protestu-nove-generacije/> (Letöltés ideje: 2025. január 26.)

¹⁴ Vučinić, Marinko M.: Vidovdan, studentski nacionalizam i fina podešavanja (Vid napja, az egyetemisták nacionalizmusa és a finomhangolás). *Nova Srpska Politička Misao*, 2025. július

a himnuszt és más hazafias dalokat énekelték. Soviniszta vagy bárki más ellen irányuló reakció – hacsak nem a hatalom tagjait nevelték ki – nem volt tapasztalható, sőt, inkább a bosnyákokkal és részben a horvátokkal való összeborulás vált népszerűvé a közösségi médiában közzétett fotókon.¹⁵ A legfontosabb pedig a humor volt,¹⁶ a karneváli hangulat (a hatalom szóvá is tette, hogy így emlékeznek a halottakra? – miközben máskor az volt a problémájuk, hogy még mindig rájuk emlékeznek, pedig egy hónapig szokás gyászolni...) A zászlók kapcsán érdekességgéppen kiemelhetjük, hogy miközben elmaradtak a külföldiek és az EU-s – de sok volt az egyetemi vagy az önkormányzati zászló, attól függően, merre jártak vagy hol tiltakoztak –, egy alkalommal felbukkant a Ferrari zászlója, aminek nyomán előkerült egy ugyanilyen fotó 1996-ból. Az átnézett tartalmak alapján viszont úgy tűnik, a Pride zászlaja sem jelent meg, bár nem kizárható, hogy esetenként igen.

Paradoxonnak tűnik, de ahogyan Vučićhoz hasonlóan – aki újabb és újabb pártok feletti mozgalmakat hirdet meg, mondván, nem teljesen elégedett a Szerb Haladó Párttal – az egyetemisták is a „catch-all” módhoz folyamodtak a mozgalom felépítésekor, azaz minél nagyobb tömeget szólítottak meg, az ideológiai hozzáállástól függetlenül: a szülőktől, a tanároktól, az akadémikusoktól, az értelmiségiektől, művészekről, orvosoktól kezdve a munkásokon, „parasztokon”, azaz mezőgazdászokon át a nyugdíjasokig, és aztán egészen a motorosokig és a háborús veteránokig. Ez sikerült is nekik különösebb erőfeszítés nélkül, és elsősorban a közösségi médiában közzétett képek, videók hatottak leginkább az érzelmekre. A kritikusok-elemzők azonban veszélyt is láttak abban, hogy a diákoknak [vagy hallgatóknak] sem vezetőségük nincs, sem világosabb elképzelésük, és érzékeltették, hogy mélyen antidemokratikus az, ahogyan a(z) ellenzéki pártokat semmibe veszik, hiszen Szerbia mégis parlamentáris demokrácia. Mindez még jobban összezavarodott, amikor májusban az egyetemisták bejelentették, hogy saját, titokban készülő, máig nem nyilvános listájukkal indulnak majd az általuk (is) követelt előrehozott parlamenti választásokon, az ellenzéki pártok pedig csináljanak azt, amit akarnak.

13. <http://www.nspm.rs/politicki-zivot/vidovdan-studentski-nacionalizam-i-fina-podesavanja.html> (Letöltés ideje: 2025. augusztus 8.)

¹⁵ Ahogy az egyik elemző írja: „Az egyetemisták elérték, hogy Szerbia zászlaja megérdemli azt, hogy egy fiatal bosnyák – először, mióta ilyesmire emlékezhetem – azt mondja: ez az én országom és ez az én zászlóm. Ez korábban elképzelhetetlen volt.” Lásd: Slavković, Stefan: Od Vidovdana do represije – čega se studenti sećaju, a od čega Srbija strahuje (Vid napjától a represszióig – mire emlékeznek az egyetemisták, és mitől fél Szerbia). Radeta Vučinić és Dragan Popović beszélgetése. *Radar*, 2025. július 7. <https://radar.nova.rs/video/radar-forum/dragan-popovic-radina-vucetic-radar-forum/> (Letöltés ideje: 2025. július 9.)

¹⁶ A humor jelentősége felmérhetetlen, és ez esetben az Otpor múltja is érzékelhetően inspirálóan hatott. Az Otpor humoráról, mint ami az erőszakmentes tüntetések velejárója, még könyv is született: Sombatpoonsiri, Janjira: *Humor and Nonviolent Struggle in Serbia*. Syracuse University Press, 2015.

Egyes elemek különösen népszerűvé váltak, mint a Pumpálj! jelszó, amely a folkból, a műnépzenei mulatságokból származik, s de különösen akkor vált virálissá, amikor az elnök autójának egyik kereke kiesett, és a sofőr mintha fel akarta volna fűjni azt. De a profán, mondhatni karneváli hangulatot színesítették a szakrális elemek is, így gyakran bukkantak fel szentképek (igen hatásos volt egy síró lány egy ikonnal), és egyes papok is tömjénnel szentelték meg a menetet. Ami azért is fontos, mert az egyház vezetősége olykor mellszélességgel áll ki a hatalom mellett, és azokat a papokat, alacsonyabb funkciójú vezetőket, akik az egyetemisták iránti szolidaritásukat fejezték ki, el is tiltották hivatásuktól. Egy idő után a pravoszláv egyház érzékelhető módon inkább csendben maradt, vagy csak kisebb fórumokon szólal meg, többnyire a békéről és a nemzeti egységről prédikálva, a konkrétumokról, a rendőri erőszakról nem is beszélve.

Természetesen az egyetemisták kommunikációját is érte kritika, hiszen a médiamunkások is nehezen jutottak nyilatkozatokhoz, és leginkább csak érzelmes riportokat készíthettek velük, akik nem sok újat mondtak (hazaszeretet, szolidaritás, nem akarunk külföldre menni). Vagy éppen az olyan támogatók voltak hatásosak, mint az „utolsó almájukat” átadó szegény nénik, az idős bácsik az út mentén, a kutyájukra is feliratot ragasztók, a gyerekeikkel tüntetők stb. A közösségi médiában persze ezrével terjedtek a mémek, de a hírek is, amikor letartóztatások zajlottak, vagy újabb tüntetéseket szerveztek. Az, hogy kommunikációjuk mennyiben mondható sikeresnek, nyilván majd akkor ítéltető meg, ha véget ér az eseménysorozat, és eléri – vagy sem – a céljukat. Az nem kétséges, hogy egyfajta digitális (média)forradalmat vittek véghez (az Otpornak anno erre nem volt lehetősége), hisz bárki szabadon elmondhatja a véleményét (ők elsősorban az Instagramon és az X-en, míg az idősebbeknek, „nekünk”, elsősorban a Facebook maradt); paradox módon nagyon nagy közösségük van, ám nincs világos stratégiájuk. Ráadásul a te-repről rengetegen „tudósítottak”, mondhatni boldog-boldogtalan, akik magukat az egyetemisták hangjaként definiálták, és akik legitimebbek és hitelesebbek is lettek a legtöbb hagyományos médiától.¹⁷ Azaz meglehet, hogy például a Pink tévé révén a hatalom még eléri és uralja híveinek egy részét, akik nem élnek a digitális világban, de utóbbit teljesen leuralták az egyetemisták és a tüntetők (és támogatóik), mint említettem, a rezsim fizetett botjai, próbálkozásai ellenére.

Előkerült a fütyülő is, de sokkal ritkábban, mint a korábbi időszakokban, a korábban oly népszerű módozat, a lábosokkal való dobolás viszont eltűnt (ez elsősorban a médiasötétség elleni tiltakozást jelentette az esti tévéhíradó időpontjában). A dobosok nem maradhattak el, az út mellett gyakran megjelent egy-egy magányos trombitás is. „Technikailag” viszont majd’ három évtized alatt nem sokat fejlődtek: továbbra is a házi készítésű, kartonpapírra kézzel írt-rajzolt, esetleg egyszerű

¹⁷ Martinoli, Ana: Velika moć i još veća odgovornost traže strategiju. *Radar*, 2025. július 29. <https://radar.nova.rs/drustvo/studenti-u-blokadi-drustvene-mreze/> (Letöltés ideje: 2025. augusztus 1.)

lécekre rögzített táblák, feliratok maradtak többségben, kevésbé a nyomtatottak vagy más digitális módon készítették. Ha egy korabeli, az 1996/97-es tüntetés-sorozatról kiadott albumot veszünk szemügyre, legfeljebb azt mondhatjuk, hogy a koreográfia alig különbözik, és csupán a tüntetők ruházata tükrözi az aktuális pillanatot.¹⁸

A tüntetések kezdetben sokakban felszabadultságot, reményt, örömet, sőt, eufóriát okoztak, százezrek érezték úgy a helyszínen, gyakran egymást ölelgetve, könnyezve, sírva, hogy eljött a fiatalok ideje, bukik a rezsim, „vége” – mégis, a rendszer e sorok írásakor még mindig él, és egyre agresszívabbnak tűnik. A jóslatok százait lehetne felsorolni mindkét részről: egyesek szerint már akkor, november-decemberben megbukott, s ilyesmit újra és újra hallani lehet. Másfelől a rezsim folyamatosan azt kommunikálja, hogy a tüntetések kifulladások, „egy maroknyi” diák, az elenyésző kisebbség tartja blokádnál az egyetemeket, a hallgatók 99 százaléka tanulna, és az erőszakos tüntetéseken is csak pár ezren vettek részt több városban. Vučić olykor „pontos” számokat mond, például hogy x napon 3980 tüntető volt, se több, se kevesebb. Ez a propaganda viszont a híveknek szól, hisz a saját maguk által, a Pinken közvetített felvételeken is látható, hogy nem maroknyi ember tüntet, még ha az első sorokban tényleg pár tucatnyian állnak is szemben a maszkos rendőrökkel. Érdekes, hogy a tüntetéssorozatot sokan „meteorológusként” figyelték, először azt jósolva, hogy a hideg miatt úgyszólván hazamennek az emberek (pedig ez nem így volt 1996/97 telén sem), vagy ahogyan elérkezik a nyári szünidő és a hőség, nem mennek ki az utcára. Ez részben igaz, amennyiben a nappalt vesszük figyelembe, de az augusztusi kánikulában a tüntetések kezdetét egyszerűen napnyugtára időzítették.

Az eufóriát ugyanakkor a letargia is felválthatja, amire a pszichológusok újra és újra figyelmeztetnek. A mind gyakoribb represszió – letartóztatások, verések –, de a mindennapos zsarolás, a fizetésmegvonások, a családon-közösségen belüli megosztottság, a közösségi médiában folyó adok-kapok, sőt lincselés hatására azonban az érzelmek is változtak, így a harag, a kiszolgáltatottság, a reménytelenség érzete vagy az apátia is megjelent. Minderre reagált 1300, a mentális egészséggel foglalkozó szakember, ti. hogy a represszió nagyon is veszélyezteti a lelki egészséget, a bizonytalanság érzetét keltve az emberekben. Az erőszakot látva úgy érzik, védelemre lenne szükségük, de nincs kitől-mitől, s a rendőrségben sem bízhatnak. A tanult tehetetlenség is tovább rontja a helyzetet, és minthogy évtizedek óta valójában a társadalom jelentős része traumatizált, ez egy újabb sokk, amely csak újabb traumákat okoz. Sokakat ez a kilencvenes évekre emlékeztet, vagy akár a két évvel ezelőtti két tömeggyilkosságra. Mindezek miatt nem véletlen, hogy a harag miatt impulzívan reagálnak, és ezáltal a gyűlölet spirálja is tovább csavarodhat. A kezdeti felszabadultságot, a győzelmi mámort vagy a győzelembe vetett

¹⁸ *Fotodokument – Demokratski maraton – Beograd 1996*. Vreme-különkiadás, 1997.

hitet tehát részben a negatív érzések váltják fel.¹⁹ Az erőszakos események kapcsán augusztus 18-án a Szerbiai Pszichológusok Társasága újabb közleményt adott ki a közösségi oldalakon, különösen figyelmeztetve a gyermekek, a fiatalok és a nők elleni erőszakra.²⁰ Mert mindez bizonytalanságot, meghatározatlan békétlenséget, aggodást, félelmet okoz. Továbbá még kevésbé fognak bízni az intézményekben, és ez az állapot általában rontja a polgárok mentális egészségét.

Forradalom, polgári engedetlenség vagy valami más?

Az egyetemisták a kezdetektől azt hangsúlyozták, hogy nem az állam megdöntéséről van szó (bár a felelősök, így a kormányelnök és egyes tagok lemondatása nem hivatalosan már szerepelt a követelések közt), hanem éppen azt követelik, hogy az állam intézményei a törvények alapján működjenek. Az úgymond diálogust szorgalmazó Aleksandar Vučić elnöknek pedig mindig azt üzenték vissza, hogy nem illetékes egyetlen kérdésben sem, mert az Alkotmány szerint Szerbia nem prezidenciális államforma, és az elnök hatásköre igen korlátozott. Szó sincs tehát hatalomátvételtől, nem akarnak mást, mint az Alkotmány által is szavatolt demokratikus rendet, korrupciómentes piacgazdaságot, független hatalmi ágakat, a bíróságok, ügyészségek munkájába való be nem avatkozást, szabad választásokat (médiafölény, a választók utaztatása, a szavazók lefizetése, zsarolása stb. nélkül).

A plénumok révén kvázi intézményesítetté is váltak a blokádok és a tüntetések – ezeken megvitatják a kérdéseket, bárki hozzászólhat röviden, szavazással döntenek a követelésekről, vagy hogy ki beszélhet a médiában, milyen eseményeket szerveznek, mikor és hol tüntessenek, hová sétáljanak, biciklizzenek, mit zárjanak le (egyetemi épületeket, tereket, utcákat, hidakat stb.). A plénumok részben az egykori jugoszláv szocializmus öngazgatási rendszeréhez vagy a munkástanácsok gyakorlatához nyúltak vissza.

Annyiban hasonlít az eseménysor a 68-as jugoszláviai egyetemistatüntetésekhez (amikor *igazi* szocializmust követeltek a bürokratikus-technokrata pártelit ellenében), hogy itt sem a rendszer megdöntéséről van szó, hanem arról az igényről, hogy éppen az eredeti elvek, tervek alapján működtessék az államot (akkor a szocialistát, most a demokratikus többpártit). Mindez természetesen megzavarta a hatalmat, amely rögtön azzal támadta őket, hogy külföldi segédlettel „színes forradalmat” robbantottak ki. Az elnök kora tavasszal be is jelentette, hogy olyan

¹⁹ n.n.: Represija u Srbiji narušava i mentalno zdravlje građana. (A represszió Szerbiában a polgárok mentális egészségét is rombolja). *Al Jazeera*, 2025. július 12. <https://balkans.aljazeera.net/video/2025/7/12/represija-u-srbiji-narusava-i-mentalno-zdravlje-gradjana> (Letöltés ideje: 2025. július 12.)

²⁰ <https://www.facebook.com/photo/?fbid=2299603340455513&set=a.127486751000527> Letöltés ideje: 2025. augusztus 18.)

leleplező könyvet fog írni júniusig a szerbiai „színes forradalomról”, ami világsiker lesz – a bestseller azonban nem született meg.

A blokádok, tüntetések leginkább a polgári engedetlenség vonásait mutatják. Az egyetemek lezárása jogtalanként ugyan nehezen értelmezhető, ennek ellenpontjaként – nyilván a hatalom indítványára – indult el egy kontramozgalom azon diákok részéről, akik tanulni akarnak (szerbül el is nevezték magukat: *Daci koji hoće da uče* – azaz *A tanulni akaró diákok*). Meg kell jegyezni, még a blokád alatt lévő karok némelyikén megszervezték az oktatást, később a vizsgákat (gyakran egészen más helyszíneken, botrányos körülmények között, rendőri biztosítás mellett). A blokádokat az egyetem autonómiájával is indokolták a diákok mint a sztrájk egy formáját.

A polgári engedetlenség leginkább a megemlékezéseken, a tüntetéseken és az útblokádokon mutatkozott meg a maga teljességében, mivel ezeket meghirdették a közösségi fórumokon, a nyilvánosságban, de sosem jelentették be őket a rendőrségnek. A rendőrség ezeket kezdetben a legnagyobb professzionalitással biztosította, noha a lezárások kétségtelenül megbénították a nagyvárosok életét, a közúti forgalmat (ez kétségtelenül károkat okozott a gazdaságnak). A demonstrálók olykor trükkökhöz is folyamodtak, ha úgy tűnt, hogy a rendőrség közbeléphet, így például úgy blokkolták a közlekedést, hogy a gyalogátkelőhelyeken – ahol villanyrendőr sem volt – oda-vissza sétáltak, vagy a kisebb körforgalmakban folyamatosan körbecikliztek.

Az egyetemisták az erőszakmentességet előre is hangsúlyozták, azzal, hogy ha tettelességre kerül sor bárki részéről, úgy a szervezők a továbbiakban nem biztosítják a helyszínt, és elvonulnak – ez többször meg is történt. Ugyanakkor már az első újvidéki tüntetésen festékekkel dobálták meg az újvidéki városházát, (a nem egyetemista) tüntetők, politikusok és mások a rendőri kordont akarták áttörni, hogy bejussanak a városházára vagy más intézményekbe, így a bíróságra, ahol már fogva tartottak demonstrálókat. A represszió idővel egyre súlyosabb lett, megszámlálhatatlan a letartóztatottak száma (többségüket hamar szabadon engedték, és büntetőeljárást indítottak ellenük), de sokan szenvedtek súlyos sérüléseket, vagy volt olyan nyugdíjas, aki különös körülmények között hunyt el a zárkában. A fel nem tárt ügyek pedig egyre inkább dühítették a tüntetőket. Számos baleset is történt, amikor szándékosan autók hajtottak az utat lezárók közé (több tucatnyi ilyen eset volt), sokszor került sor fizikai leszámolásra ilyen autók és a tömeg között, a helyszínen elkapott tettesek pedig legtöbbször lefizetett huligánokra hasonlítottak. Számosan szenvedtek súlyos sérüléseket, viszont az elkövetőket nem büntették meg, az esetet nem minősítették súlyosnak (például életveszélyes sérülés okozásának, vagy akár gyilkossági kísérletnek minősíthető), sőt, júliusban az elnök dühödten amnesztiát adott egy lánynak, aki elgázolt egy súlyos sérüléseket elszenvedő tüntetőt, mondván, ha azok így viselkednek, ő megvéd másokat – noha eljárás alatt lévő egyénnek nem adhat amnesztiát, csak jogerősen elítéltnek.

A *Regio* következő számában a tüntetéssorozat egyéb jellegzetességeire térünk ki, így a vajdasági magyarok és a legerősebb párt, a VMSZ hozzáállására is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- CRTA: Attitudes of Serbian Citizens. Public Opinion Poll. April 2025. https://cрта.rs/en/growing-public-discontent-with-the-government-majority-support-for-students/?utm_source=chatgpt.com (Letöltés ideje: 2025. május 5.)
- Dinić, Ivana: Serbia's New Student Movement: A Conversation with Dubravka Stojanović. *Comparative Southeast European Studies*, 2025; 73(1): 101–114.
- Fotodokument – Demokratski marathon – Beograd 1996. Vreme-különkiadás, 1997.
- Knežević, Aleksandra: An Autoethnographic Account of the Anti-Corruption Student Protests in Serbia 2024/25. *Contemporary Southeastern Europe*, 2025, 12(1), 51–61.
- Martinoli, Ana: Velika moć i još veća odgovornost traže strategiju. *Radar*, 2025. július 29. <https://radar.nova.rs/drustvo/studenti-u-blokadi-drustvene-mreze/> (Letöltés ideje: 2025. augusztus 1.)
- Matić, D. Goran: Pobune, bune, zavere, nemiri i protesti u Srbiji od 1815. do 2006. godine. *Politička revija*, 2025, vol. 83, br. 1, 214–231
- n.n.: Represija u Srbiji narušava i mentalno zdravlje građana. *Al Jazeera*, 2025. július 12. <https://balkans.aljazeera.net/video/2025/7/12/represija-u-srbiji-narusava-i-mentalno-zdravlje-gradjana> (Letöltés ideje: 2025. július 12.)
- Pollozhani, Lura – Bieber, Florian: Protests for change: mass protests against competitive authoritarian regimes in the Western Balkans. *Third World Quarterly*, 2025; 46:2, 193–214.
- Prosic-Dvornic, Mirjana: The Topsy Turvy Days Were There Again: Student and Civil Protest in Belgrade and Serbia, 1996/1997. *The Antropology of East European Review*, 2002/1. <https://scholarworks.iu.edu/journals/index.php/aeer/article/view/691/784> (Letöltés ideje: 2025. június 8.)
- Raširila se pesnica i otpor je ponovo tu – akteri nekadašnjih demonstracija o protestu nove generacije. *Mediareform.rs*, 2025. január 25. <https://mediareform.rs/rasirila-se-pesnica-i-otpor-je-ponovo-tu-akteri-nekadasnjih-demonstracija-o-protestu-nove-generacije/> (Letöltés ideje: 2025. január 26.)
- Slavković, Stefan: Od Vidovdana do represije – čega se studenti sećaju, a od čega Srbija. Radeta Vučinić és Dragan Popović beszélgetése. *Radar*, 2025. július 7. <https://radar.nova.rs/video/radar-forum/dragan-popovic-radeta-vucetic-radar-forum/> (Letöltés ideje: 2025. július 9.)
- Slavković, Stefan: REM, Nemanja Šarović i studenti na mrežama – tri medijske tačke koje oblikuju proteste. *Radar*, 2025. július 14. <https://radar.nova.rs/>

- video/radar-forum/radar-forum-radina-vucetic-ana-martinoli/ (Letöltés ideje: 2025. július 15.)
- Sombatpoonsiri, Janjira: *Humor and Nonviolent Struggle in Serbia*. Syracuse University Press, 2015.
- Trpkovic, Mina – Stühlen, Christin: *Uprisings in Serbia. Struggle(s) against a resilient regime*. PRIF Spotlight, 2, Frankfurt/M, 2025. DOI: 10.48809/prifspot2502 https://blog.prif.org/2025/03/21/uprisings-in-serbia-struggles-against-a-resilient-regime/?utm_source=chatgpt.com (Letöltés ideje: 2025. július 2.)
- Vučinić, Marinko M.: Vidovdan, studentski nacionalizam i fina podešavanja (Vid napja, az egyetemisták nacionalizmusa és a finomhangolás). *Nova Srpska Politicka Misao*, 2025. július 13. <http://www.nspm.rs/politicki-zivot/vidovdan-studentski-nacionalizam-i-fina-podesavanja.html> (Letöltés ideje: 2025. augusztus 8.)
- Члан 5. Закона о територијалној организацији Републике Србије. (Törvény Szerbia Köztársaság területi szerveződéséről, 5. szakasz.)